

Uwagi ogólne

1. Podejmując się opiniowania dla potrzeb i na zlecenie wymiaru sprawiedliwości, psycholog traktuje jako pierwszoplanowe zasady zawodowego kodeksu etycznego dotyczące relacji z osobami, które dostarczają informacji o problemach wymagających rozstrzygnięcia z punktu widzenia wymiaru sprawiedliwości. Biegły psycholog przywiązuje szczególną wagę do podmiotowego traktowania tych osób. W trakcie całego procesu diagnostycznego:
 - a) dba o to, by pozyskać świadomą zgodę osób badanych na uczestniczenie w nim o tyle, o ile jej możliwości na to pozwalają; szczególną opieką otacza te osoby, które ze względu na dyspozycje indywidualne, dysfunkcje lub poziom rozwoju psychicznego nie są w stanie w pełni świadomie uczestniczyć we wszystkich czynnościach diagnostycznych¹;
 - b) dąży do minimalizowania potencjalnych negatywnych konsekwencji uczestniczenia osób badanych w czynnościach diagnostycznych, a jeśli to nie jest możliwe – odstępuje od tych czynności lub od przeprowadzenia badania;
 - c) przywiązuje szczególną wagę do zachowania obiektywizmu, niekierowania się uprzedzeniami, uwzględniania kontekstu kulturowego i środowiskowego, uwzględnia prawo osób badanych do wyrażania indywidualnych postaw i poglądów.
2. Biegły psycholog ponosi odpowiedzialność za poprawność metodologiczną sporządzanej opinii.
3. W sprawach rodzinnych i opiekuńczych wartością nadrzędną jest rozpatrywanie problemów wskazanych przez sąd z perspektywy zaspokojenia potrzeb indywidualnych i rozwojowych dziecka (psychologicznych aspektów pojęcia, które w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym formułowane jest jako dobro dziecka). Oznacza to, że w wypadku konfliktu pomiędzy potrzebami i oczekiwaniami rodziców lub innych osób zaangażowanych w wychowanie i pielęgnację dziecka a dobrem dziecka psycholog

1

Szerzej w odniesieniu do poszczególnych etapów badania: str. 3.2 i 4.3.

- kieruje się dobrem dziecka. Stara się jednak przedstawić informacje w taki sposób, by także pozostałe osoby uczestniczące w badaniu zrozumiały i uwzględniły tę perspektywę.
4. Psycholog podejmuje się roli biegłego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych tylko wtedy, kiedy posiada wystarczające kompetencje i stale aktualizuje swoją wiedzę z zakresu:
 - diagnozowania dorosłych i dzieci,
 - problematyki wychowawczej i rozwojowej,
 - problematyki małżeńskiej i życia w rodzinie, roli każdego z rodziców w procesie wychowawczym, zjawisk charakterystycznych dla sytuacji rozstania rodziców i uwikłania w postępowanie sądowe,
 - podstaw psychologii klinicznej,
 - podstawowej znajomości przepisów prawnych z tego zakresu.
 5. Rozpatrując kwestie związane z sytuacjami dotyczącymi spraw rodzinnych i opiekuńczych, psycholog uwzględnia ich specyfikę, w szczególności następujące zjawiska:
 - trudności w znalezieniu takiego rozwiązania, które byłoby satysfakcjonujące dla wszystkich zainteresowanych,
 - opór badanych wobec ingerowania w ich życie intymne i wobec upubliczniania go,
 - sprzeciw rodziców wobec oceniania ich kompetencji wychowawczych,
 - brak krytycyzmu badanych w ocenie popełnianych błędów jako konsekwencja przeżywanego kryzysu psychologicznego – silne zaangażowanie emocjonalne w sytuację i obrona percepcyjna prowadząca do nieuznawania potrzeby zmian w swoim zachowaniu,
 - silne napięcia pomiędzy rodzicami a sądem i jego przedstawicielami (w krąg których włączani są biegli),
 - powoływanie się rodziców na prawa jednostki do realizowania własnego światopoglądu i na działanie w imię dobra dziecka,
 - trudności w zachowaniu dystansu i obiektywizmu przez biegłych.
 6. Z tego względu proces diagnostyczny powinien być przeprowadzany w zespole co najmniej dwuosobowym, a biegli powinni konsultować i poddawać superwizji swoje opinie. Jednocześnie każdy biegły ponosi indywidualną odpowiedzialność za treści zawarte w opinii, którą sporządził i pod którą złożył podpis.

7. W odniesieniu do przysposobienia dziecka (art. 114–124 k.r.o.) zaproponowano procedurę postępowania², w której opinia kwalifikacyjna opracowywana dla sądu stanowi jeden z etapów postępowania. Co do samego opiniowania pracowników ośrodków adopcyjnych, obowiązują niniejsze standardy.

Zagadnienia szczegółowe

1. Decyzja o sporządzeniu opinii

1.1. Sformułowanie problemów psychologicznych (odpowiednik St. dgn³. 1.1. i 1.2.)

Biegły analizuje przedmiot i zakres opinii wskazany w postanowieniu sądu pod kątem ustalenia, czy zawarte w nich problemy można rozstrzygnąć z wykorzystaniem wiedzy psychologicznej. Biegły musi brać pod uwagę, że badanie odbywa się zwykle w innych warunkach i czasie niż te, których dotyczą problemy wskazane w postanowieniu sądu. Biegły uwzględnia te utrudnienia formułując pytania badawcze.

1.2. Rozważenie dostępu do źródeł informacji (St. dgn. 1.2.)

Biegły rozważa, czy udostępniony przez zleceniodawcę materiał oraz badanie wskazanych przez niego osób pozwoli udzielić odpowiedzi na sformułowane pytania. W wypadku negatywnej odpowiedzi podejmuje negocjacje ze zleceniodawcą w kierunku uzyskania dodatkowych materiałów lub rozszerzenia (zawężenia) kręgu osób badanych. W sprawach rodzinnych i opiekuńczych często zachodzi potrzeba zbadania dodatkowych osób uczestniczących w opiece, uzyskania dostępu do akt innych spraw, w których udział brali lub biorą uczestnicy badania, sprawozdań kuratorów, wywiadów środowiskowych itp.

2

Procedura ta została przedstawiona i omówiona w rozdziale *Psychologiczno-pedagogiczne przesłanki kwalifikowania rodziców adopcyjnych – zasady obowiązujące w procedurach adopcyjnych*.

3

Standardy diagnozy psychologicznej, 21.06.2014 (St. dgn.).

3

1.3. Rozważenie dostępu do narzędzi badawczych (St. dgn. 1.2.)

Biegły zapoznaje się z aktami sprawy pod kątem ustalenia, czy dostępne mu narzędzia psychologiczne będą wystarczające do udzielenia odpowiedzi na pytania sformułowane przez sąd (zleceniodawcę).

1.4. Rozważenie własnych kompetencji do rozstrzygnięcia problemu (St. dgn. 1.3; 1.8.)

Biegły rozważa, czy kompetencje zawodowe, jakimi dysponuje, są wystarczające do rozstrzygnięcia badanego problemu, czy wymaga on pracy zespołowej biegłych tej samej, czy też różnych specjalności. Opinia opracowywana przez zespół co najmniej dwuosobowy powinna stanowić zasadę w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. W wypadku decyzji o pracy zespołowej biegłych reprezentujących różne specjalności zakres odpowiedzialności każdego z biegłych zostaje jednoznacznie sformułowany. W wypadku wątpliwości diagnostycznych biegły korzysta z konsultacji lub superwizji innych specjalistów.

1.5. Rozważenie wątpliwości etycznych dotyczących podjęcia decyzji o przeprowadzeniu badań (St. dgn. 1.3., 1.10.)

Biegły analizuje otrzymane zlecenie pod kątem konfliktu ról związanego z innymi formami relacji z osobami badanymi (np. terapeuta, doradca, konsultant, mediator), własnymi przekonaniem wpływającymi na brak możliwości przyjmowania alternatywnych hipotez badawczych lub innych problemów etycznych, które zakłócałyby w sposób istotny obiektywizm sporządzenia opinii. Pozostawanie w innych formach relacji z badanym wyklucza możliwość podjęcia się roli biegłego. Pozostałe czynniki, które mogą zakłócać obiektywizm biegłego, wymagają indywidualnego rozważenia odpowiedzialności etycznej.

1.6. Rozważenie możliwości realizacji zadania w oczekiwanym przez zleceniodawcę terminie

Biegły ustala, czy wywiązanie się z terminu wykonania opinii wskazanego przez zleceniodawcę jest możliwe. Jeśli nie, podejmuje negocjacje dotyczące terminu zadowalającego obie strony.

1.7. Przyjmowanie opinii do realizacji

Decyzja o podjęciu wykonania opinii następuje w wypadku pozytywnych odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące kwestii rozważanych w punktach 1.1.–1.4. i 1.6. oraz braku wątpliwości etycznych rozważanych w p. 1.5. W wypadku odpowiedzi negatywnej w odniesieniu do którejkolwiek kwestii rozważanych w p. 1.1.– 1.4., 1.6. lub potwierdzenia przeciwwskazań wymienionych w p. 1.5., biegły odmawia wykonania opinii, przedstawiając zleceniodawcy przyczyny tej odmowy (St. dgn. 1.1., 1.8.). W takim wypadku biegły może (jeśli dysponuje taką wiedzą) zaproponować zleceniodawcy innych specjalistów, którzy byliby w stanie podjąć się wyznaczonych zadań (St. dgn. 1.5. i 1.6.). Jeśli biegły uważa, że zlecone mu zadania są niewykonalne, formułuje i uzasadnia taką opinię w piśmie do sądu.

1.8. Wprowadzanie zmian dotyczących zakresu opinii

W każdym wypadku, gdy biegły dostrzega potrzebę zmian dotyczących zakresu opinii (badanych problemów lub osób, lub materiałów źródłowych – np. dokumentacji leczenia) uzasadnione z punktu widzenia użyteczności dla prowadzonej sprawy, swoje propozycje kieruje do sądu i realizuje wyłącznie w wypadku jednoznacznej akceptacji w formie rozszerzonego postanowienia (por. St. dgn. 1.1.).

2. Planowanie badań

1.1. Formułowanie hipotez badawczych i rozważanie zakresu informacji niezbędnej do ich zweryfikowania (St. dgn. 2.1.–2.4.)

Biegły analizuje materiał dostępny w aktach sprawy pod kątem problemów i pytań badawczych zawartych w postanowieniu sądu, a następnie formułuje hipotezy badawcze dostosowane do analizowanej sytuacji i rozważa, jakie informacje powinien zgromadzić, by je zweryfikować. W sprawach dotyczących sytuacji rodzinnej biegły zwraca w szczególności uwagę na takie kwestie, jak czas trwania procesu i jego przebieg; osoby zaangażowane w wychowanie małoletnich; formy i charakter problemów występujących w rodzinie; zmiany, jakie zachodziły w opiece nad dziećmi; deklaracje opiekunów na temat sytuacji wychowawczej dzieci; treść

dokumentacji dotyczącej zdrowia i sytuacji (przed)szkolnej dzieci; inne postępowania cywilne i karne, w których uczestniczą osoby badane.

2.1. Planowanie czasu badania

W sprawach rodzinnych i opiekuńczych wskazane jest wyznaczenie minimum dwóch spotkań. Biegły planuje terminy badań oraz tempo pracy, w których możliwe będzie zrealizowanie procedur diagnostycznych w warunkach czasowych, jakimi sam dysponuje i w taki sposób, by zapewnić komfort psychiczny osób badanych. Uwzględnia warunki obiektywne (np. możliwości dojazdu, kwestie finansowe i czasowe z tym związane) oraz subiektywne, tj. pochodzące od osób badanych (np. ich podatność na zmęczenie, odporność na stres, postawę wobec badania). W wypadku badania obejmującego kilka osób niezbędne jest optymalne zaplanowanie kolejności ich przybycia.

2.2. Przygotowanie miejsca badania (St. dgn. 3.1.)

Miejsce badania musi spełniać podstawowe warunki gabinetu psychologicznego sprzyjające skupieniu, a zarazem zapewniające poczucie bezpieczeństwa i podstawy komfortu psychicznego, a także izolację od osób niezaangażowanych w diagnozę. W wypadku badania opiekunów z dziećmi (lub osobami niepełnosprawnymi) mogą oni pozostawać w tym samym pomieszczeniu tylko wówczas, kiedy badana jest ich wzajemna relacja. W trakcie badań indywidualnych żaden z pozostałych członków rodziny nie może być obecny. Badani nie mogą zgłaszać się na spotkanie w towarzystwie innych osób, które nie mają być objęte badaniem w wyznaczonym terminie.

2.3. Przygotowanie narzędzi badawczych

Biegły decyduje o doborze narzędzi diagnostycznych i ponosi za to pełną odpowiedzialność. Zwraca uwagę, by narzędzia badawcze w wysokim stopniu spełniały wymagania diagnostyczne (St. dgn. 2.5–2.9.). Ponadto dobiera je w taki sposób, by były w stanie zweryfikować postawione hipotezy, a zarazem, by uwzględniały możliwości osób badanych, ich postawę wobec badania (St. dgn. 1.5.), a także kompetencje badającego. Biegły uwzględnia ograniczenia czasowe, dbając jednocześnie o to, by potencjalne wyniki poszczególnych narzędzi pozwalały na wzajemne uzupełnianie się i weryfikację, a

charakterystyka badanych i relacji między nimi była wielostronna. W planowanym zestawie metod badawczych biegły uwzględnia też metody alternatywne na wypadek, gdyby pierwszoplanowe nie spełniły swojej roli z jednego z wyżej wymienionych względów lub gdyby badany nie zgodziłby się na ich wykonanie. W wypadku badań porównawczych (np. kompetencji wychowawczych osób ubiegających się o sprawowanie pieczy nad dzieckiem) biegły stara się, o ile to możliwe, zastosować te same narzędzia i te same zestawy pytań w wywiadzie w odniesieniu do porównywanych osób.

2.4. Weryfikacja przedmiotu i zakresu opinii w przypadku niezgłoszenia się osób wskazanych w postanowieniu

Jeśli co najmniej jedna z osób wskazanych w postanowieniu sądu nie zgłosi się na badania lub nie wyrazi zgody na poddanie się im, biegły na nowo weryfikuje decyzję o wydaniu opinii zgodnie z zasadami wskazanymi w p. 1. Jeśli decyzja ta będzie pozytywna, biegły weryfikuje także plan przebiegu badań. Biegły nie może w pełnym zakresie wydać opinii dotyczącej osoby, która nie była przez niego bezpośrednio badana, a wszelkie potencjalnie formułowane na jej temat interpretacje mogą mieć jedynie charakter hipotetyczny, o czym biegły informuje sąd.

3. Faza wprowadzająca badania

3.1. Wstępne uzgodnienie planów i strategii badania z osobami badanymi

Biegły kieruje do wszystkich badanych osób pismo zawierające informacje o czasie i miejscu oraz celu spotkania (spotkań), a także prośbę o ustosunkowanie się do tych propozycji w wypadku przeszkód lub o zgłoszenie wątpliwości. Biegły uzgadnia terminy także z osobami (instytucjami) odpowiedzialnymi za dowóz osób osadzonych w zakładach lub placówkach zamkniętych. Biegły może przekazać informacje o badaniach za pośrednictwem sądu.

3.2. Uzyskanie świadomej zgody na badanie (St. dgn. 1.11. i 1.12.)

Biegły wyjaśnia osobie badanej cel badania, a także udziela informacji o czasie trwania, przebiegu badania i jego specyfice w taki sposób, by były dla niej zrozumiałe w zakresie, w jakim jest ona zdolna uczestniczyć świadomie w określonej sytuacji. Dotyczy to dorosłych i dzieci, w tym osób z dysfunkcjami poznawczymi. Osoby ponoszące koszty opinii powinny być o nich informowane przed rozpoczęciem badania. Biegły informuje także osoby badane, że gromadzony materiał jest archiwizowany i może podlegać interpretacji wyłącznie przez specjalistów. Nagrywanie lub kopiowanie w jakiegokolwiek formie czy też rozpowszechnianie przez badanych materiałów surowych jest niedopuszczalne. Dopiero po uzyskaniu świadomej zgody osoby badanej biegły przystępuje do badań.

3.3. Przedstawienie zasad kontaktu – uczciwości, zaufania i ograniczonej poufności

Biegły informuje, iż opinia będzie tym pełniejsza, im lepsza będzie współpraca i im więcej uzyska informacji przydatnych do rozstrzygnięcia problemów. Przekazując informacje o planowanym przebiegu badania, biegły przywiązuje szczególną wagę, aby nie wprowadzić w błąd osoby badanej ani nie być przez nią błędnie zrozumiana. Biegły wyjaśnia także, że kryterium przydatności jest jedynym, jakim kieruje się w selekcjonowaniu materiałów, co z jednej strony oznacza, że każda informacja, jakiej udzieli badany, może się znaleźć w opinii, z drugiej zaś strony nie każda dostarczona przez niego informacja zostanie w opinii wykorzystana.

4. Przebieg badań

4.1. Realizowanie zadań zgodnie ze standardami

Biegły przeprowadza badania psychologiczne zgodnie z przyjętą wcześniej strategią diagnozowania i przewidzianą dla określonych narzędzi diagnostycznych procedurą (St. dgn. 3.1.). Biegły przykładą szczególną wagę do minimalizowania czynników zakłócających, zwłaszcza wynikających z interakcji z badanym (St. dgn. 3.3.) Niezbędny jest bezpośredni kontakt biegłego ze wszystkimi osobami badanymi.

4.2. Uwzględnianie dynamiki badania (St. dgn. 3.1. i 3.2.)

Biegły może zmodyfikować hipotezy i strategię badania a także standardową procedurę, dostosowując je do postawy prezentowanej przez badanego lub do nowych, nieprzewidzianych okoliczności. Istotne diagnostycznie zmiany są odnotowywane, a następnie opisywane w opinii.

4.3. Podmiotowe traktowanie osób badanych (por. St. dgn. 3.2.)

W relacji z badanym biegły przestrzega zasad kodeksu etycznego psychologa, pamiętając o tym, że to na nim spoczywa odpowiedzialność za komfort psychiczny osób, o których wydaje opinię. Dotyczy to stanu psychicznego podmiotu nie tylko w trakcie badania, ale i po nim, w związku z jego konsekwencjami. Oznacza to dbałość o zachowanie zasady złotego środka – minimalizację potencjalnych, negatywnych z perspektywy badanego, przeżyć związanych z badaniem i informacjami zawartymi w opinii przy uwzględnieniu wszystkich tych danych, które badany świadomie udostępnił, a które są istotne dla rozstrzygnięcia problemu.

4.4. Nieprzekraczanie granicy wyznaczonej rolą biegłego

Psycholog występujący w roli biegłego nie podejmuje innych ról (mediatora, doradcy, terapeuty itp.) w relacji z badanym, ograniczając się do wskazówek dotyczących tego, do kogo i w jakim zakresie może się zwrócić badany.

4.5. Zakres tematyczny badania

Treści poruszane w badaniu są ściśle podporządkowane weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Niemniej większość standardowych badań obejmuje istotne psychologicznie dane z historii życia osoby opiniowanej, podstawowe wymiary jej osobowości oraz informacje na temat jej zachowania w kontekście sytuacyjnym związanym z przedmiotową sprawą i w interakcjach z innymi osobami uwikłanymi w ten kontekst.

4.6. Zakres stosowanych metod

Narzędzia badawcze dobrane zgodnie ze standardem 2.4. w zdecydowanej większości badań obejmują: obserwację zachowania osoby badanej, wystandardyzowany, ujednolicony wywiad lub rozmowę psychologiczną, a ponadto testy i inne metody badania osobowości lub narzędzia specyficzne, np. ukierunkowane na badanie postaw, kompetencji wychowawczych itp. Są one dobrane w taki sposób, by stwarzały możliwość wzajemnego uzupełniania się i weryfikacji. Wyniki porównuje się z materiałami zawartymi w aktach sprawy i pochodzącymi z badania innych osób pozostających w ścisłej interakcji z badanym (jeśli takie materiały są dostępne). Wskazane jest, aby w przygotowanym zestawie znalazła się metoda, która pozwala na wielostronny opis osobowości, stwarzający tym samym możliwość poszerzenia zakresu hipotez badawczych.

Badane treści i narzędzia są dostosowane do roli osoby badanej w systemie rodzinnym. W zdecydowanej większości problemów sformułowanych przez sąd, wykorzystując poszczególne metody, biegły zmierza do ustalenia następujących informacji w badaniach poszczególnych osób:

I. Rodzice (opiekunowie)

1. Wywiad dotyczący badanego i strony przeciwnej
 - a) Dane formalne:
 - możliwości w zakresie opieki i nadzoru nad dziećmi,
 - warunki ekonomiczno-bytowe,
 - stan zdrowia i funkcjonowania społecznego.
 - b) Ustalenie sytuacji rodzinnej:
 - konflikty (obszary, nasilenie, forma, czas trwania, dynamika),
 - stopień osobistego zaangażowania w opiekę nad dzieckiem,
 - korzystanie z pomocy innych osób w opiece,
 - obecność dziecka w sytuacjach konfliktowych.
2. Obserwacja zachowania ukierunkowana na:
 - spójność deklaracji werbalnych z zachowaniem,
 - postawę wobec badania,
 - więzi uczuciowe z dziećmi, postawy wobec nich i innych członków rodziny,
 - behawioralne wskaźniki kompetencji wychowawczych.
3. Badania osobowości ukierunkowane na:
 - determinanty kompetencji wychowawczych,
 - podłoże i dynamikę występujących nieprawidłowości (trwałość, podatność na korektę, wgląd).

4. Integracja danych z wyżej wymienionych źródeł (zbieżności i rozbieżności informacji dostarczanych przez strony o sobie i uzyskane na ich temat od strony przeciwnej, a także na podstawie akt sprawy i wyników badań dzieci pod kątem całościowej oceny kompetencji wychowawczych).

Uwaga: Propozycja dotycząca zakresu diagnozy kandydatów na rodzinę adopcyjną znajduje się w załączniku nr 1.

II. Dziecko

1. Rozmowa ukierunkowana na spostrzeganie:
 - a) każdego z rodziców:
 - zaspokajania potrzeb rozwojowych (tu: więzi uczuciowych),
 - umożliwiania kontaktu, swobodnego wyrażania uczuć i kształtowania postaw wobec drugiego opiekuna,
 - roli w konflikcie z drugim opiekunem;
 - b) środowisk, jakie tworzą rodzice (w szczególności nowych partnerów rodziców, rodzeństwa oraz dzieci partnerów rodziców, dziadków itp.):
 - c) rodziny, problemów w niej występujących i gotowość otwartego wypowiedzenia się o nich;
 - d) potrzeb wobec otoczenia – kierowanych i zaspokajanych:
 - rówieśników,
 - dorosłych (w tym autorytetów),
 - realizacji zadań związanych z wiekiem;
 - e) kwestii związanych z rozwojem własnym:
 - zainteresowań i aspiracji,
 - samooceny i jej adekwatności,
 - kształtowania się norm,
 - egzekwowania potrzeb i realizowania obowiązków.
2. Obserwacja (w tym w zabawie i w relacji z opiekunami),
3. Testy – ukierunkowane na weryfikację wszystkich wyżej wymienionych kwestii.

III. Osoby współuczestniczące w wychowaniu

1. Wywiad ukierunkowany na:
 - udział w opiece nad dzieckiem,
 - możliwości w tym zakresie,

- rolę w życiu dziecka i więź uczuciową z nim,
 - rolę w konflikcie między rodzicami.
2. Obserwacja zachowania (w tym, jeśli jest to możliwe, w interakcji z dzieckiem).
 3. Badanie osobowości – w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

4.7. Zakończenie kontaktu z osobą badaną

Na zakończenie kontaktu z osobą badaną biegły przekazuje jej wstępne refleksje dotyczące kierunku, w jakim zmierza diagnoza. Czyni to na tyle, na ile pozwala zgromadzony na tym etapie materiał, podkreślając, że analiza pełnego materiału może doprowadzić do istotnych modyfikacji opinii. Biegły informuje osoby badane kiedy, gdzie i na jakich warunkach uzyskają informacje o wynikach badania. Stara się ponadto załagodzić przewidywane niekorzystne konsekwencje spotkania nie tylko dla osoby badanej, ale również z jej strony w stosunku do innych osób (St. dgn. 1.12.).

5. Analiza, interpretacja i integrowanie wyników

5.1. Podstawy selekcji

Biegły analizuje i interpretuje zgromadzony materiał zgodnie ze standardami stosowania poszczególnych narzędzi. W integracji materiału uwzględnia konieczność jego selekcji z perspektywy użyteczności w rozstrzygnięciu problemów sformułowanych przez zleceniodawcę (St. dgn. 4.1.).

5.2. Weryfikacja danych

Podstawę weryfikacji stanowi porównanie wszystkich uzyskanych wyników osoby badanej z pochodzącymi akt sprawy oraz – z badania innych osób – informacjami na temat występowania w jej historii życia określonych mechanizmów zachowania.

5.3. Ocena prawdopodobieństwa wniosków końcowych

Prawdopodobieństwo wniosków końcowych ocenia się na podstawie stopnia zaufania, z jakim można przyjmować wyniki poszczególnych metod (St. dgn. 4.2. i 4.3.). Biegły

uwzględnia czynniki zakłócające, które spowodowały odstępstwa od standardowej procedury badania.

5.4. Treść integrowanego materiału

Obszary integrowanego materiału odpowiadają obszarom badanych w opinii problemów i powinny być uporządkowane (od szczegółu do ogółu lub odwrotnie). W sprawach rodzinnych i opiekuńczych są to: ocena rozwoju fizycznego i psychicznego dziecka, ocena kompetencji wychowawczych rodziców oraz środowisk wychowawczych, które tworzą rodzice (por. załącznik 2).

5.5. Końcowe wnioski opinii

Końcowe wnioski opinii powinny stanowić odpowiedź na postawione pytania badawcze. Jeśli nie jest to możliwe ze względów wskazanych w p. 1 standardów (przekraczanie kompetencji psychologa, brak wystarczających źródeł lub narzędzi do zweryfikowania postawionych hipotez), biegły w sposób przystępny wyjaśnia przyczyny sądowni. Warto rozważyć uwzględnienie wskazówek korekcyjnych i terapeutycznych, jeśli są one niezbędne do poprawy funkcjonowania systemu rodzinnego.

6. Formułowanie opinii

6.1. Spełnianie warunków formalnych

Podstawą przyjęcia opinii biegłych jest spełnianie przez nią warunków formalnych: wskazania nazwisk i zakresu kompetencji biegłych, którzy sporządzili opinię, ich podpisów pod opinią; w wypadku instytucji także jej nazwę i podpis osoby kierującej instytucją potwierdzający spełnianie warunków formalnych, wymienienie dat badania i sporządzenia opinii, osób badanych (ze wskazaniem ich danych formalnych: wieku, wykształcenia, charakteru aktywności zawodowej) i pełnych nazw metod badawczych, które wobec nich zastosowano, przywołanie treści postanowienia skierowanego do biegłego, opracowanie części sprawozdawczej z badań pozwalającej na odtworzenie toku rozumowania biegłego

(wszystkich istotnych rezultatów, które uzyskano w wyniku badania, a także interpretację głównych problemów badawczych) i wniosków odpowiadających na tezy sformułowane w postanowieniu sądu.

6.2. Przejrzystość i jasność

Opinia powinna być sformułowana w sposób jasny i przejrzysty pod względem formy i treści. Oznacza to, że poszczególne części powinny być wyodrębnione adekwatnie do przedstawianych problemów i opatrzone tytułami, które odpowiadają ich zawartości.

6.3. Nieujawnianie wyników surowych i przeliczonych

Wyniki surowe i przeliczone poszczególnych narzędzi nie mogą być zamieszczane w opinii (St. dgn. 5.2.), gdyż łamie to standardy etyczne psychologa i może prowadzić do błędnych interpretacji dokonywanych przez osoby do tego nieprzygotowane zawodowo (strony w procesie, przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości), co dla badanego może się okazać szkodliwe. Może też naruszać prawa autorskie wydawców poszczególnych narzędzi badawczych lub uniemożliwiać ponowne badanie.

6.4. Sposób przedstawiania końcowej diagnozy osobom badanym

Pisemna opinia biegłych stanowi podstawową formę informacji o uzyskanych wynikach, jakie osoba badana otrzymuje od biegłego za pośrednictwem organu zlecającego opinię, o czym biegły powiadomił osobę badaną w końcowym etapie spotkania, wskazując jednocześnie przybliżony termin dostarczenia opinii (por. St. dgn.4.7.).

6.5. Rozdzielność informacji w opiniach kompleksowych

Opinia opracowywana przez biegłych reprezentujących różne specjalności powinna być skonstruowana w taki sposób, aby było czytelne dla odbiorcy, za jakie sformułowania i za jakie wnioski opinii odpowiadają poszczególni specjaliści.

6.6. Język opinii

Treści opinii powinny być przekazywane w taki sposób, by były zrozumiałe dla odbiorcy, który nie jest specjalistą z dziedziny reprezentowanej przez biegłego, a zarazem oddawałyby tok rozumowania naukowego. Wszystkie niezbędne sformułowania specjalistyczne powinny zostać wyjaśniane, a w wypadku, kiedy jakieś pojęcie jest różnie definiowane lub jakieś zjawiska różnie interpretowane w różnych podejściach teoretycznych psychologii, wskazane jest podanie źródła lub teorii, do której odwołał się biegły.

7. Opinia uzupełniająca (występowanie w sądzie)

7.1. Przygotowanie do wystąpienia w sądzie

Przed udziałem w rozprawie biegły ponownie studiuje zawartość opinii pisemnej i odtwarza zawarty w niej tok rozumowania. Sprawdza także zawartość materiałów surowych, które stały się podstawą do sformułowanych interpretacji i wniosków. Biegły zapoznaje się z zarzutami (pytaniami, wątpliwościami) dotyczącymi opinii, jeśli takie zostały sformułowane.

7.2. Uzupełnianie informacji

Jeśli pytania zawarte w piśmie dołączonym do wezwania biegłego na rozprawę odnoszą się do nowego materiału dowodowego, biegły zapoznaje się z nim przed udziałem w rozprawie. Biegły gromadzi także informacje z zakresu wiedzy naukowej ułatwiające ustosunkowanie się do przedstawionych pytań lub zarzutów.

7.3. Sprostowania nieścisłości i błędów

W wypadku dostrzeżenia błędów formalnych lub merytorycznych w swojej opinii, bądź też w sytuacji, gdy nowo zgromadzone informacje stają się podstawą do zweryfikowania przedstawionej wcześniej opinii w części lub całości, biegły zmienia swoją opinię w tym zakresie.

7.4. Zachowanie obiektywizmu

Biegły kontroluje swoje emocje związane z występowaniem na rozprawie i wykazuje należyłą staranność o zachowanie obiektywnej, racjonalnej postawy wobec rozważanych wątpliwości. Wyraża swoje opinie zgodnie z zakresem zgromadzonych informacji, ustaleń diagnostycznych oraz stanem posiadanej wiedzy naukowej.

8. Załączniki

Załącznik nr 1

Treść diagnozy w sprawach dotyczących przysposobienia powinna się koncentrować na następujących kwestiach:

1. Ocena jakości związku małżeńskiego badanych (w tym adekwatność oceny dokonywanej przez nich samych).
2. Określenie predyspozycji rodzicielskich badanych (a jeśli badani posiadają dzieci – kompetencji wychowawczych).
3. Określenie systemu wartości, jakimi kandydaci kierują się w swoim życiu.
4. Określenie zasobów psychicznych kandydatów (w szczególności strategii radzenia sobie z sytuacjami trudnymi).
5. Określenie relacji interpersonalnych z otoczeniem.

Załącznik nr 2

1. Ocena rozwoju fizycznego i psychicznego dziecka:
realizacja uzdolnień;
przejawy zaniedbania, nadużyć, nieprawidłowości rozwojowych;
ich źródła;
więzi uczuciowe, potrzeby kierowane do rodziców (innych osób) i ich realizacja;
postawa wobec konfliktu rodziców i gotowość do jej ujawniania;
proponycje korygowania ewentualnych dysfunkcji.
2. Ocena kompetencji wychowawczych rodziców:
 - a) Wskaźniki behawioralne:
wykorzystanie możliwości obiektywnych;
stymulowanie potrzeb dziecka;

sposób realizowania planów wychowawczych;

kształtowanie relacji z drugim opiekunem.

b) Osobowościowe determinanty kompetencji wychowawczych:

wskazanie trwałości deficytów i popełnianych błędów;

możliwości i propozycje korekty.

3. Ocena środowisk wychowawczych:

zakres udziału w wychowaniu;

stymulowanie rozwoju dziecka;

angażowanie dziecka w konflikt między rodzicami.